

УДК 378. : 159

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-356-371](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-356-371)

Антонов Олексій Володимирович кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (063) 876-35-45, <https://orcid.org/0000-0002-6557-5548>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу методів та засобів розвитку критичного мислення майбутніх психологів у процесі вивчення іноземної мови. Враховуючи новітні тенденції, зростають кінцеві вимоги до молодих спеціалістів, що у свою чергу спричинює підвищення конкуренції на ринку праці. Переважна більшість роботодавців надає перевагу спеціалістам, які не лише мають необхідний обсяг знань та навчені виконувати базові функції відповідно до отриманої професії та спеціалізації, а працівникам нового покоління, що здатні не тільки виконувати свої безпосередні обов'язки, а вмiють критично мислити, вдосконалювати набуті вмiння та навички, знаходяться у процесі постійного безперервного саморозвитку, вмiють не тільки працювати у складі команди, а й діяти самостійно і вирішувати проблемні ситуації. Відповідні зміни знайшли своє відображення у концепції Нової Української Школи (НУШ), одним із основних завдань якої є навчити здобувачів освіти базовим навичкам критичного мислення та вирішення проблемних ситуацій, які є запорукою успішності майбутнього спеціаліста.

Грунтовна лінгвістична підготовка майбутнього спеціаліста має також сприяти розвитку критичного мислення здобувача вищої освіти, оскільки він/вона має бути готовим(ою) до вирішення практичних завдань в іншомовному або змішаному (такому, де використовується як українська, так і англійська, німецька або інші мови одночасно) лінгвістичному середовищі з максимальною ефективністю і мінімальною залежністю від допоміжних засобів міжособистісної взаємодії. Водночас, спеціаліст має володіти навичками швидкого опрацювання нової інформації та інтеграції її до своєї системи отриманих та систематизованих знань з метою швидкого пристосування до аналізу та вирішення неконвенційних завдань в межах відповідної професії.

У статті розглянуто можливості розвитку критичного мислення майбутніх психологів за допомогою проєктного методу, методу «мозкового штурму» та кейс-методу під час вивчення англійської мови.

Ключові слова. Критичне мислення, нова українська школа (НУШ), англійська мова, майбутні психологи, проєктний метод, «мозковий штурм», кейс-метод.

Antonov Oleksii Volodymyrovych PhD in Philology, associate professor of the department of foreign languages and contemporary learning technologies, Zhytomyr Ivan Franko state university, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, <https://orcid.org/0000-0002-6557-5548>

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The article is devoted to the analysis of methods and means of developing critical thinking of future psychologists in the process of learning a foreign language. Considering the latest trends, the final requirements for young specialists are growing, which in turn causes increased competition in the labor market. The vast majority of employers give preference to specialists who not only have the required amount of knowledge and are trained to perform basic functions in accordance with the profession and specialization they have received, but also to workers of a new generation who are able not only to perform their immediate duties, but are able to think critically and improve acquired skills and abilities, which are in the process of continuous sustainable self-development, are able not only to work as part of a team, but also to act independently and solve problem situations. The corresponding changes were reflected in the concept of the New Ukrainian School (NUS), one of the main tasks of which is to teach students the basic skills of critical thinking and solving problem situations, which are the key to the success of a future specialist.

Thorough linguistic training of the future specialist should also contribute to the development of the student's critical thinking, as they should be ready to solve practical tasks in a foreign or mixed linguistic environment (where both Ukrainian and English, German or other languages are used at the same time) with maximum efficiency and minimum dependence on auxiliary means of interpersonal interaction. At the same time, the specialist must have the skills to quickly process new information and integrate it into his system of acquired and systematized knowledge in order to quickly adapt to the analysis and solution of unconventional tasks within the relevant profession.

The article examines the stimulation of the development of critical thinking of future psychologists using the project method, the "brainstorming" method, and the case-study method while learning the English language.

Keywords: critical thinking, New Ukrainian school (NUSH), English language, future psychologists, project method, "brainstorming", case method.

Постановка проблеми. Сьогодні сповнено значною кількістю викликів, які так чи інакше впливають на підготовку майбутніх спеціалістів. Це і постійна загроза життю, здоров'ю та благополуччю, спричинена повномасштабною військовою агресією росії проти України, перебування у стані постійного стресу, невизначеності та необхідності виконувати свої безпосередні обов'язки в умовах нової парадигми відносин між роботодавцем та найманим працівником, не кажучи про численні чинники економічного характеру, які безпосередньо впливають на освітній процес.

Відповідно, враховуючи новітні тенденції, зростають кінцеві вимоги до молодих спеціалістів, що у свою чергу спричинює підвищення конкуренції на ринку праці. Переважна більшість роботодавців надає перевагу спеціалістам, які не лише мають необхідний обсяг знань та навчені виконувати базові функції відповідно до отриманої професії та спеціалізації, а працівникам нового покоління, що здатні не тільки виконувати свої безпосередні обов'язки, а вміють критично мислити, вдосконалювати набуті вміння та навички, знаходяться у процесі постійного безперервного саморозвитку, вміють не тільки працювати у складі команди, а й діяти самостійно і вирішувати проблемні ситуації.

Відповідні зміни знайшли своє відображення у концепції Нової Української Школи (НУШ), одним із основних завдань якої є навчити здобувачів освіти базовим навичкам критичного мислення та вирішення проблемних ситуацій, які є запорукою успішності майбутнього спеціаліста [1]. Важливим компонентом НУШ є не лише надання учням масиву знань, а формування вмінь їх ефективного використання під час виконання практичних завдань, поєднання набутих знань та умінь з ціннісними орієнтирами учнів, які формують їх життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [2]. Так, на думку авторів цієї концепції, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями.

НУШ передбачає формування в учнів відповідних компетентностей – динамічної комбінації знань, умінь, цінностей та

ставлень на їхній основі, які визначають здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність. Відповідно, серед 10 ключових компетентностей особливе місце посідає здатність спілкуватися іноземними мовами. Глобалізація та процеси інтеграції України до єдиного європейського простору зумовили нагальну необхідність підготовки фахівців, які володіють мінімум однією іноземною мовою (частіше за все – англійською, як мовою міжнародного спілкування) та здатні до вербальної та письмової комунікації з носіями відповідно мови, включаючи використання вузько-специфічної лексики та граматики (відповідно до спеціалізації) без постійного використання зовнішніх та внутрішніх допоміжних засобів (словників, онлайн-перекладачів, штучного інтелекту, сервісів перекладу документів, тощо).

Грунтовна лінгвістична підготовка майбутнього спеціаліста має також сприяти розвитку критичного мислення здобувача освіти, оскільки він/вона має бути готовим(ою) до вирішення практичних завдань в іншомовному або змішаному (такому, де використовується як українська, так і англійська, німецька або інші мови одночасно) лінгвістичному середовищі з максимальною ефективністю і мінімальною залежністю від допоміжних засобів міжособистісної взаємодії. Водночас, спеціаліст має володіти навичками швидкого опрацювання нової інформації та інтеграції її до своєї системи отриманих та систематизованих знань з метою швидкого пристосування до аналізу та вирішення неконвенційних завдань в межах відповідної професії.

Важливого значення формування вищевказаних компетентностей набуває у процесі підготовки майбутніх психологів, оскільки ця професія передбачає як наявність навичок міжособистісного спілкування (у тому числі й іноземною мовою), так і вирішення практичних професійних завдань, що часто потребують неконвенційного підходу, вдосконалення наявних знань та умінь, асиміляцію нових засобів та методів виконання професійних активностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критичне мислення є об'єктом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, що зумовлено все зростаючим інтересом як до самого поняття та його базових компонентів, так і методів та засобів його формування у здобувачів освіти різних вікових груп. Так, у різний час даною проблемою займалися Дж. Д'юї, М. Ліпман, Р. Джонсон, Д. Халперн, Ч. Темпл. Серед українських учених вивченню цього питання приділяють значну увагу Т. Воропай, В. Козира, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло. Теоретичні засади критичного мислення висвітлені у працях К. Баханова, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, О. Удода.

Варто зазначити, що інтерес до процесу формування та розвитку критичного мислення вчених-дослідників та освітян зростає, що зумовлено формуванням нових, більш високих вимог до майбутніх фахівців різних спеціальностей, що передбачають потребу у спеціалістах нової генерації, здатних до глибокої критичної оцінки, ефективного використання наявних знань, вмінь і навичок та безперервного навчання, оновлення і модернізації відповідно до новітніх вимог до висококласних спеціалістів. Такими чином, важливість формування та розвитку критичного мислення у здобувачів освіти за останні десятиліття значною мірою зросла, перемістившись на 2 місце серед пріоритетних напрямків освіти.

Мета статті. Метою дослідження є вибір, обґрунтування та застосування методів та засобів розвитку критичного мислення майбутніх психологів у процесі вивчення англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Світові глобалізаційні процеси спричинили значні зміни на ринку праці та сформували нові вимоги до майбутніх спеціалістів. Ряд світових економічних та мілітарних криз, зумовлених пандемією Covid-19 та повномасштабною військовою агресією росії проти України змусили світову спільноту переглянути ключові компетентності майбутніх фахівців та їх кореляцію з викликами сучасного ринку праці. Так, щорічний економічний форум у Давосі (Швейцарія), який об'єднує понад 2500 найбільших працедавців світу, визначає ключові компетентності фахівців, які сприятимуть отриманню бажаної вакансії відповідно до обраної спеціалізації. Таким чином, з 2020 року друге місце посідає критичне мислення, яке нерозривно пов'язано з вмінням вирішувати складні професійні та життєві завдання (перше місце) та креативністю (третє місце). Відповідно, дані соціально-економічні орієнтири викликали нагальну необхідність впровадження суттєвих змін до системи вищої освіти України, метою яких є підготовка конкурентного, висококваліфікованого спеціаліста, який відповідатиме вимогам працедавців.

Питання сутності та розвитку критичного мислення цікавить дослідників як зарубіжної, так і української освіти вже тривалий час. Еволюцію розвитку поняття «критичне мислення» представлено у науковій розвідці А. Лякішевої, В. Вітюк, І. Кашуб'як «Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі» [3, с. 7]. Дослідниками простежено різні підходи до визначення поняття критичного мислення та розуміння його сутності. Згідно їх аналізу поняття «критичне мислення» розуміється як

- мислення про мислення, коли людина мислить задля вдосконалення свого мислення (Р. Пауль);
- процес переходу учнів від простих оціночних суджень та елементарної аргументації до опанування уміння здійснювати багатофактовий аналіз; мислення, що характеризується постійним самовдосконаленням особистості (М. Ліпман);
- такий вид мислення, в якому, як у фокусі, концентруються знання, інтелектуальні здібності, внутрішня мотивація, цінності, наполегливість та самоконтроль (Д. Дьюї);
- інформативне мислення, яке розпочинається з постановки запитання, прагне до переконливої аргументації та має соціальний характер (Д. Клустер);
- використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують імовірність отримання бажаного кінцевого результату (Д. Халперн);
- активність розуму, спрямованого на виявлення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість міркувань (О. Тягло) [3, с. 7].

Критичне мислення – визначається як різновид мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих, незалежних рішень спрямованих на вирішення складних професійних та життєвих завдань, частина з яких потребує застосування неконвенційних методів та засобів. Основними його властивостями є усвідомленість (самостійне та непримусове застосування знань, умінь та навичок на практиці) та самовдосконалення (безперервний розвиток та оновлення знань, умінь і навичок). Відповідно до думки деяких вчених, критичне мислення здатно задіяти весь спектр розумових здібностей індивіда. Так, Роберт Стернберг [4] запропонував виділяти три складники у розумових здібностях людини: 1. Аналітичний інтелект (абстрактне мислення); 2. Творчий інтелект (створення нових ідей); 3. Практичний інтелект (виступає основою соціальної міжособистісної взаємодії). Також, важливим його компонентом виступає емоційний інтелект – уміння мотивувати себе та здійснювати саморегуляцію власних емоцій, здатність розуміти емоції інших і вибудовувати взаємодію з людьми. Критичне мислення є важливим інструментом розв'язування проблем, ухвалення продуктивних рішень, самовдосконалення, управління власним світосприйняттям. Відповідно, розвиток цього типу мислення передбачає розвиток розуму людини, її абстрактного мислення, емоційного інтелекту, уяви, позитивних цінностей.

Британська рада характеризує критичне мислення як *саморегульоване*, за допомогою якого продукуються нові та інноваційні

ідеї, розв'язуються проблеми. Це критична рефлексія навчального досвіду та процесів прийняття ефективних рішень. Д. Стіл [5], К. Мередіт, Ч. Темпл визначають критичне мислення як складний ментальний процес, який починається із залучення інформації і закінчується прийняттям рішення; *здатність людини* чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати; вміння самостійно знайти, обробити, проаналізувати та дати оцінку певній інформації; відкритість до сприйняття думок інших і одночасно принциповість у відстоюванні своєї позиції. Д. Уїллінгейм визначає концепт критичного мислення як *здатність людини* чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати, самостійно знайти, обробити, проаналізувати та дати оцінку певній інформації; відкритість до сприйняття думок інших і одночасно принциповість у відстоюванні своєї позиції. Також, критичне мислення визначають як *здатність людини* (природну чи сформовану) до самостійної оцінки: явищ навколишньої дійсності; інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей; уміння бачити їх позитивні й негативні сторони, а також прагнення до кращого, більш оптимального розв'язування проблем, завдань, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій [6]; важливий і вдумливий розгляд різних, а часом і протилежних підходів і розумінь проблеми з метою прийняття обґрунтованих рішень та формулювання оцінок [7]; процес, за допомогою якого розум опрацьовує інформацію з метою осягнення або продукування ідей, або розв'язання проблеми; спосіб оцінки автентичності, цінності або точності чогось [8].

Американський вчений Д. Клустер [9] виділяє такі ознаки критичного мислення як проблемність і оціночність, аргументованість, самостійність у судженнях та прийнятті рішень, узагальнюючу природу (відбувається еволюція наявних знань, умінь та навичок), соціальність (критичне мислення функціонує безпосередньо під час міжособистісної взаємодії індивідів).

Українські дослідники О. Пошетун [10; 11], Л. Пилипчатіна, І. Сущенко, І. Баранова [12], звертаючись до проблеми формування критичного мислення учнів і студентської молоді, узагальнюють різні підходи до розуміння критичного мислення і стверджують, що критичне мислення

- багаторівневе та варіативне явище, в якому відображаються морально-етичні настанови, соціально-політичні риси, оцінний досвід, ціннісні орієнтири, знання людини, способи розумових і практичних дій;
- ґрунтується на спроможності бачити та оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій; на

здатності людини розрізнати цінність інформації, відокремлювати потрібну інформацію від непотрібної;

- спрямоване на пошук стратегій вирішення життєвих і навчальних проблем, виявлення та оцінку альтернатив і пріоритетів, їх доцільності, визначення достовірності фактів, явищ, подій, розвитку його сприяють вміння і навички аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення фактів, формулювання обґрунтованих висновків;

- сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію щодо певного питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати;

- характеризується практичністю, що дозволяє ухвалювати необхідні рішення на основі теоретичних знань, та рефлексивністю, виступає способом корекції і виправлення людиною помилок, допущених у процесі її мислення, що перебуває у безперервному пошуку.

Загалом критичне мислення спрямоване на опрацювання інформації за допомогою ефективних мисленнєвих прийомів (аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення фактів тощо) та її оцінювання щодо джерела, досвіду, спостереження, правильного міркування і зібраних даних [12].

У педагогічній літературі критичне мислення розглядається як мислення вищого порядку, що ґрунтується на інформації, у ході опрацювання якої відбувається оцінювання думок, гіпотез, шляхів їх доведення. Для нашого дослідження важливою видається думка М. Ліпмана, фундатора «Інституту критичного мислення» в Університеті Монтеклера, який розумів критичне мислення як «нагальну потребу для життя в сучасному світі, оскільки це вміння дозволяє правильно розв'язувати широке коло практичних проблем у *будь-якій професійній діяльності*: архітектора, юриста, лікаря тощо, в людських взаєминах, в науковій діяльності, повсякденному житті» [3, с. 10]. Отже, критичне мислення відіграє значну роль у процесі самостійного вирішення професійних завдань майбутніми фахівцями та сприяє знаходженню унікальних неконвенційних шляхів вирішення проблемних ситуацій, що у свою чергу сприяє самовдосконаленню та безперервному розвитку.

Однак, на даний момент система вищої освіти ще не готова до розвитку критичного мислення здобувачів освіти, оскільки потребує поступового переходу від авторитарної моделі взаємодії учасників освітнього процесу до демократичної. Авторитарна модель, перш за все, передбачає безапеляційність та беззаперечність знань, які передаються

від викладачів до здобувачів освіти, а основним рушійним механізмом виступає примус до навчання та покарання за невиконання завдань, осуд за недостатній рівень академічної успішності. У здобувачів освіти формуються автоматичні стереотипні думки, які характеризують їх місце у системі відносин між учасниками освітнього процесу та формують соціальне сприйняття їх дій, класифікуючи їх як «правильні» та «неправильні». Якщо відповідь студента є правильною з точки зору викладача та відповідає системі сформованих знань, він/вона є «успішним»; якщо ж відповідь є нестандартною та класифікується як неправильна, невірна, та, що не відповідає стандартам, то він/вона є «неуспішним», нездарою і, відповідно, формується негативне соціальне сприйняття такого індивіда та його/її академічної активності. У емоційному аспекті, така модель передбачає лише два емоційні стани викладача і здобувачів освіти: цілковите схвалення у разі слідування встановленим правилам і наявності академічної «успішності» та тотальне заперечення будь-яких проявів активності, що трактується як «нестандартні», «неправильні». Оскільки повна влада знаходиться в руках авторитарного викладача, здобувачі освіти мають слідувати вимогам побудованої односторонньої системи, що карає за будь-які відступи від правил.

Демократична модель сприяє формуванню демократичної особистості здобувачів освіти та передбачає можливість самостійного пізнання світу у партнерстві з викладачем та робити помилки, що не передбачають покарання, у процесі пізнання. Також, сама помилка не вважається негативним явищем, оскільки виступає одним із засобів отримання знань та розвитку критичного мислення. Емоційно-поведінковий аспект демократичної моделі передбачає отримання переважно позитивних емоцій та поведінкову модель, що базується на взаємоповазі та людській гідності. Отже, демократична модель взаємодії викладача та здобувачів вищої освіти базується на діалогічному переконанні, самостійному вивченні та засвоєнні нових знань, умінь та навичок студента за партнерської допомоги викладача, формуванні передумов для постійного безперервного розвитку, модернізації наявної системи знань, умінь та навичок відповідно до актуальних вимог суспільства та наявних економічних, політичних та технологічних викликів сучасності.

Таким чином, викладач виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який не «замикає» навчання на собі. Головними в процесі навчання стають зв'язки між здобувачами, їхня взаємодія та співпраця. За такої організації навчання його результатів

досягають взаємними зусиллями учасників: студенти та викладач беруть на себе взаємну відповідальність за них [3, с. 12].

Таким чином, стимулювання розвитку критичного мислення майбутніх психологів під час вивчення англійської мови можливе лише за умови обрання демократичної моделі викладання. Цей процес має декілька етапів, серед яких:

- етап збору інформації з декількох джерел;
- етап аналізу зібраної інформації та наявних точок зору, з яких здобувач освіти самостійно вибирає ту, яку вважає за потрібне;
- етап порівняльного аналізу обраної точки зору з іншими, включаючи ті, які обрали інші здобувачі освіти;
- етап відстоювання власної думки/точки зору з наведенням аргументів та прикладів;
- етап прийняття власного незалежного рішення на основі наведених аргументів, прикладів, доказів та власних переконань.

Відповідно, враховуючи специфіку етапів функціонування та розвитку критичного мислення, найбільш ефективними методами його розвитку у майбутніх психологів у процесі вивчення іноземної мови вважаємо кейс-метод (Case-study), проектний метод (Project method), мозковий штурм (Brainstorm).

Кейс-метод (Case-study). Викладачем попередньо формується тематичний кейс, у який закладається проблемна ситуація, що потребує вирішення здобувачем освіти. До завдання також додається тематичний лексичний та граматичний матеріал, частина з якого вже відома студентам, а іншу частину їм необхідно засвоїти та використати у процесі вирішення кейсу. Залежно від умов кейсу та кінцевих цілей його вирішення, здобувачі освіти можуть працювати як самостійно, так і у складі малих та середніх груп. У процесі обговорення, учасники наводять аргументи англійською мовою, заслуховують точки зору інших студентів, наводять контраргументи та підтримують дискусію. Оскільки завдання є тренувальними та багатовекторними, їх вирішення може мати декілька шляхів, серед яких частина може мати неконвенційну природу. У випадку визнання помилковості суджень та/чи точки зору здобувачами освіти, вони можуть аргументувати перехід до іншої мисленнєвої парадигми, обґрунтувавши своє рішення. Важливою умовою успішності застосування методу є те, що викладач не має авторитарно нав'язувати певну точку зору та просувати її як ту, яка є єдино вірно. У той же самий час, основним його/її завданням є модерація процесу обговорення та спрямування його у конструктивне русло.

Так, наприклад, при вивченні теми Psychological disorders пропонуємо студентам-психологам розв'язати рольовий кейс: учасники обирають картки із заздалегідь підготовленим завданням, де хтось зі студентів гратиме роль «пацієнта», що страждає від психологічної травми або фобії, але за умовами завдання не має права про це відкрито сказати і має якнайдовше заплутувати лікаря, але не має права відкрито брехати. Інший студент, який витягне картку фахівця-психолога, має у процесі діалогу задавати такі питання, щоб успішно заповнити картку пацієнта та визначити тип психологічної травми чи фобії, при цьому не можна прямо задавати питання, що містять назви відповідних відхилень; також забороняється тиснути на пацієнта. У якості допоміжних матеріалів здобувачам освіти надаються роздаткові матеріали з психологічної термінологією, що включає можливі варіанти відповідей (наприклад: claustrophobia, agoraphobia, insomnia, persistent stress, etc.) та типові заготовки питань/мовних зворотів. Обидва учасники мають проявити навички критичного мислення, щоб успішно виконати завдання. Оскільки в даному випадку у психолога та пацієнта діаметрально протилежні завдання, стимулюється максимальна рефлексія, вдала аргументація та контраргументація, що стимулює розвиток критичного мислення.

Мозковий штурм (Brainstorm). Здобувачам освіти пропонується проблемне завдання, що потребує вирішення шляхом генерування нових творчих ідей, пошуку нових та/чи модифікацію вже висловлених конвенційних способів вирішення певної проблемної ситуації. У якості допоміжного матеріалу студентам можуть надаватися роздаткові матеріали, що містять лексичний та граматичний матеріал з теми, що може містити підказки та/чи ідеї, переосмислення яких сприяє продукуванню нових думок та неконвенційних методів вирішення проблемної ситуації. Найкраще всього метод мозкового штурму зарекомендував себе при роботі у малих та середніх групах, оскільки це дозволяє розвивати навички роботи у команді та дружньої міжособистісної взаємодії, що є надзвичайно важливим для майбутніх психологів.

Так, наприклад, при вивченні теми *My future profession* пропонуємо студентам-психологам завдання «The rarest and the oddest professions», що потребує роботи у малих та середніх групах. У якості допоміжних матеріалів студентам пропонується список рідкісних та дивних професій з коротким описом та неперекладеними назвами (наприклад: Stunt Tester, Snake Milker, Water Slide Tester, Golf Ball Diver, etc.). Завданням групи є перекласти назви професій, продумати їх

основні особливості, вказати які з них є найбільш високооплачуваними, небезпечними, дивними, тощо, аргументуючи свою точку зору. Інші групи уважно слухають виступи одна одної і потім доєднуються до загального обговорення. Особливістю цього методу є те, що протягом всього періоду виконання завдання здобувачі освіти мають опрацьовувати та обговорювати отриману інформацію, пропонувати різні варіанти перекладу, щоб якнайкраще адаптувати назву професії до українського культурологічного контексту, наводити аргументи та контраргументи як всередині групи, так і під час загального обговорення, що у свою чергу стимулюватиме рефлексію та розвиток критичного мислення.

Проектний метод (Project method). Метод проєктів є базовим для розвитку критичного мислення здобувачів освіти, оскільки об'єднує у собі всі компоненти цього типу мислення та активує всі етапи його функціонування: починаючи зі збору інформації з різних джерел, їх подальшого аналізу, визначення основних думок та ідей, що закладатимуться в основу проєкту та подальша рефлексія у процесі створення матеріалів презентації. Необхідно зазначити, що одним з найважливіших компонентів проєктної роботи, що сприяє розвитку критичного мислення, є безпосередня презентація матеріалів проєкту (презентація, постер, відеоматеріали, роздатковий матеріал, тощо) та їх обговорення з іншими студентами, оскільки кінцева рефлексія неможлива без обґрунтування відповідної точки зору, яка закладалася у проєкт, заслуховування питань, аргументів та контраргументів, проведення дружньої дискусії, виявлення переваг та недоліків здійсненої роботи, що сприяють подальшому саморозвитку та вдосконаленню наявних знань, умінь та навичок. У разі виконання проєктного завдання групою здобувачів освіти, важливим чинником є розподіл ролей та обов'язків всередині групи, обов'язкова участь усіх учасників в процесі презентації та обговорення. Частою помилкою викладачів є лише оцінка зовнішнього виду (оформлення) виконаного проєктного завдання та поверхова оцінка результатів власного дослідження студентів, що призводить до можливості використання неавтентичних (завантажених з інтернету чи отриманих від інших здобувачів освіти) матеріалів з високоякісним оформленням, професійною версткою та «правильним» з точки зору викладача наповненням. Це, у свою чергу, призведе не просто до стагнації у процесі розвитку критичного мислення, а й матиме шкідливі дегенеративні наслідки, що вплинуть і на інших студентів, мотивуючи їх слідувати прецеденту легкого отримання високої оцінки

шляхом поверхового виконання поставленого завдання, що виключає осмислення нової інформації та подальшу рефлексію і самовдосконалення. Такі негативні чинники здатні вплинути і на подальшу професійну активність майбутнього фахівця, стимулюючи пошук найлегших шляхів вирішення проблемних ситуацій та робочих завдань за допомогою відомих шаблонів та заготовок, виключаючи самостійний та неконвенційний пошук та ефективного пристосування до нових викликів. Відповідно, конкурентоспроможність таких фахівців буде знаходитися на низькому рівні, а їх відповідність вимогам працедавців перебуватиме під сумнівом.

Так, наприклад, при вивченні теми *My native country* та *Travelling* студентам-психологам може бути запропоновано виконати проєкт на тему «*Places of interest in my region*». У якості допоміжних матеріалів кожній групі учасників надаються карта житомирської області, пропонується обрати декілька заздалегідь роздрукованих фото з різними пам'ятками регіону, роздаткові матеріали з лексичним матеріалом (словами та словосполученнями пов'язаними з відповідними темами, наприклад: to travel, to go sightseeing, monument, places of interest, etc.). Кожна група має часовий ліміт та має самостійно обрати форму, методи та засоби демонстрації своєї розробки, розподілити ролі та обов'язки всередині групи та використати мінімум 70% лексичного матеріалу, який вони отримали. У процесі збору, опрацювання та обговорення матеріалів, групи учасників мають змогу проявити креативність та застосувати навички критичного для виконання оригінального проєкту, що буде вирізнятися не тільки змістом, а й формою презентації. Так, приблизно 50% від загальної кількості здобувачів освіти всередині лінгвістичної групи зазвичай обирають конвенційні методи та засоби виконання проєктного завдання: створення мультимедійної презентації за наявності відповідного комп'ютерного обладнання та її подальша демонстрація за коментарями за допомогою мультимедійного проєктора; розробка постера та/чи колажу з наявних фотоматеріалів та виступ з розповіддю перед аудиторією; структурована доповідь за темою проєктного завдання з мінімальною кількістю демонстраційного матеріалу. Близько 30-40% студентів проявляють навички критичного мислення і обирають більш оригінальні та неконвенційні способи виконання проєктного завдання: «інтерв'ю із туристом», де один зі студентів гратиме роль іноземного туриста, а інші виступатимуть журналістами, розповідаючи про визначні місця регіону; «круглий стіл» - здобувачі освіти зіграють роль експертів, які доповідатимуть про

пам'ятки регіону на міжнародному саміті. 10-15% відсотків учасників обирають найоригінальніші форми подачі інформації та презентації проекту, які виявлять максимальний рівень рефлексії опрацьованої інформації: зйомка та монтаж (за допомогою смартфона чи ноутбуку) англomовного телешоу, присвяченого подорожі по регіону; створення «капсули часу» для майбутніх поколінь, де кожний зі студентів напише, намалює чи зніме відеоролик про визначну пам'ятку регіону. Важливим аспектом проєктної роботи є те, що майбутні психологи мають змогу ознайомитися з роботами своїх однокласників, задати їм питання, ініціювати дискусію, що дозволить їм проаналізувати різні точки зору, знайти недоліки та переваги як у роботах своїх колег, так і у власному проєкті, що стимулювати рефлексію, самовдосконалення та розвиток критичного мислення.

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження, нами зроблено висновок, що розвиток критичного мислення здобувачів освіти є ефективним засобом підготовки висококваліфікованого майбутнього фахівця, здатного задовольнити актуальні вимоги працедавців та відповідає високим сучасним стандартам спеціаліста нової генерації, здатного ефективно вирішувати складні професійні та життєві завдання, працювати як у складі команди, так і самостійно та автономно, постійно вдосконалюючи та актуалізуючи засвоєнні знання, вміння і навички. Використовуючи низку наведених вище методів у процесі вивчення іноземної мови, викладач може стимулювати розвиток критичного мислення здобувачів освіти, що підвищить їх конкурентоспроможність на ринку праці та відповідність новітнім критеріям та вимогам, що виставляються роботодавцями.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у детальному аналізі організаційних та методичних чинників використання новітніх та традиційних методів та засобів, що стимулюють розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти у процесі вивчення іноземної мови.

Література:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Лякішева А. В., Вітюк В. В., Кашуб'як І. О. Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі : навч.-метод. посіб. для вчит. поч. класів ЗЗСО та студ. спец. 013 Початкова освіта / Анна Лякішева, Валентина Вітюк, Ірина Кашуб'як. 2-ге вид., переробл. і доповн. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2022. 116 с.

4. Sternberg R. Critical thinking: Its nature, measurement, and improvement / Sternberg R. [In F. R. Link (Ed.)]. Yale University, 1985. 35 p.
5. Стіл Д. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів [навч. посіб.]. К.: Інтеллект, 2015. 76 с.
6. Белкіна О. Критичне мислення учнів початкових класів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 5. с. 37-44.
7. Д'юї Д. Досвід і освіта / Джон Д'юї ; [пер. з англ. Марії Васильченко]. Львів: Кальварія, 2003. 84 с.
8. Костюшко І.В., Гандзілевська Г.Б. Критичне мислення як необхідна складова професійної компетентності сучасного вчителя. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.10.22.html>
9. Cluster, D. «What is critical thinking?» *International journal about thinking development through reading and writing*. 2001. № 4. pp. 15–18.
10. Пометун О. І. «Критичне мислення як педагогічний феномен». *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2, с. 89–98.
11. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 192 с.
12. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І., Баранова І. Основи критичного мислення. Т. : Навчальна книга Богдан, 2010. 74 с

References:

1. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian]
2. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the new Ukrainian school]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola.compressed.pdf> [In Ukrainian]
3. Liakisheva A. V., Vitiuk V. V., Kashubiak I. O. Keisbuk metodiv i pryiomiv tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia v Novii ukrainskii shkoli : navch.-metod. posib. dlia vchyt. poch. klasiv ZZSO ta stud. spets. 013 Pochatkova osvita [Casebook of methods and techniques of critical thinking development technology in the New Ukrainian School: teaching methodological manual for studies of elementary school pupils and students of the specialty 013 Primary education] /Anna Liakisheva, Valentyna Vitiuk, Iryna Kashubiak. 2-he vyd., pererobl. i dopovn. Lutsk : FOP Ivaniuk V. P. – Lutsk: individual entrepreneur Ivaniuk V.P., 2022. 116 s. [In Ukrainian]
4. Sternberg R. Critical thinking: Its nature, measurement, and improvement / Sternberg R. [In F. R. Link (Ed.)]. Yale University, 1985. 35 p.
5. Stil D. Rozvytok krytychnoho myslennia v navchanni riznykh predmetiv [navch.posib.] [Development of critical thinking in teaching various subjects [teaching manual]]. K.: Intelekt - Intelligence, 2015. 76 s. [in Ukrainian]
6. Bielkina O. Krytychne myslennia uchniv pochatkovykh klasiv [Critical thinking of primary school students]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota - Practical Psychology and Social Work*. 2014. № 5. s. 37-44 [in Ukrainian].
7. Diui D. Dosvid i osvita [Experience and education] / Dzhon Diui; [per. z anhl. Marii Vasylychenko]. Lviv: Kalvariia – Lviv: Kalvaria, 2003. 84 s. [in Ukrainain]

8. Kostyushko I.V., Handzilevska H.B. Krytychne myslennia yak neobkhidna skladova profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia [Critical thinking as a necessary component of the professional competence of a modern teacher]. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.10.22.html> [in Ukrainian]

9. Cluster, D. «What is critical thinking?» *International journal about thinking development through reading and writing*. 2001. № 4. pp. 15–18.

10. Pometun O. I. «Krytychne myslennia yak pedahohichniy fenomen» [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal– Ukrainian Pedagogical journal*. № 2, s. 89–98, 2018. [in Ukrainian]

11. Pometun O. I. Nova ukrainska shkola: rozvytok krytychnoho myslennia uchniv pochatkovoï shkoly: navch.-metod. Posib [New Ukrainian school: development of critical thinking of primary school students: teaching methodological manual]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Osvita» [Kyiv: Publishing house “Education”], 2020. 192 s. [in Ukrainian]

12. Pometun O., Pylypchatina L., Sushchenko I., Baranova I. Osnovy krytychnoho myslennia [Foundations of critical thinking]. T. : Navchalna knyha Bohdan – Educational book Bohdan, 2010. 74 s [in Ukrainian]